

A SZELLEMI ERJEDÉS TÜKRÉ

LÁNG ÁRPÁD: *Idő és művészet.*

Életjel Miniatűrök 20. Szabadka, 1972.

Irodalmi életünk kezdeti korszakának eddig még ismeretlen, vagy csak részben közzétett írásai mindaddig csupán töredékesen voltak hozzáférhetőek, amíg ezeknek az irodalomtörténeti szempontból is értékes munkáknak tervszerű összegyűjtése meg nem kezdődött. Az idősebb írók, tanárok között vannak néhányan, akik még emlékeznek a régi antológiákra, egykori karácsonyi kiadványokra, ünnepi almanachokra, vagy a szerző kiadásában megjelent apró füzetekre, de ezeket csak itt-ott, sőt néha tőlünk száz és száz kilométerre levő könyvtárak polcain, vagy már rég elfeledett levelesládában, lomtárba került íróasztalok fiókjában lehet föllelni. Többek között ezért jelent adatgyűjtő és hézagpótló munkát az Életjel Miniatűrök szerkesztőségének törekvése, s minél tovább halad ezen az úton, annál nagyobb visszhangot keltenek füzetei, melyek közül ma már nem egy kötetnek is beillene.

Ebben a sorozatban nemrég hagyta el a sajtót Láng Árpád *Idő és művészet* című kötebe, amely összegyűjtött s nendszerezett aktívista írásait tartalmazza. Kétségtelen, hogy mind a tizennégy itt található írás nem új felfedezés, mert közülük egynéhánnyal napjainkban Lőrinc Péter *Emberek az embertelenségben* és a *Vándorlások* című, 1965-ben kiadott kötetében találkozhattunk, és az *Idő és művészet* című írása a Híd 1971. január 1-i számában jelent meg az *Esztétikai gondolkodásunk történetéből* című különmellékletben Bori Imre válogatásában és bevezetőjével.

Am a jelen kis kötet egy csoportba gyűjtve tizennégy írást tartalmaz, amelyek 1918 és 1922 között íródtak. A két dátum közötti időszak jelentős korszakot jelöl meg, hiszen az első világháborút követő forradalmi évek szellemi erjedését

tükrözi. Az író a kor tanúja, aki-ben az elmúlt fél évszázad alatt töretlenül végbement minden, ami társadalmi rendszerünk és kulturális életünk mai adottságaihoz és sajátos szintjéhez vezetett. Az idő ütőerének kikapogatása, az alig jelentkező mozgások kierzése egy-egy tömör mondatból úgy cseng ki, mint egy emberöltővel ezelőtti vízió, de soha nem gyökértelenül, soha nem az individuuum bezárkózottságában, hanem mindig egy tudatos törekvésben, amely az egyént, az embert lépésről lépésre a tömegek felé vezetí olyan feloldódással, amelyben majd mindenki egyé válik, amelyben az élniakarás egyetemes emberi tulajdonsággá: a művészet közkincsé válik.

Amikor a távolból ezeket a jövőbe ívelő gondolatokat megközeleltí, így ír:

»Mi a mi életünk! Valahogy, valami kísérlet, ami csak arra jó, hogy megismerésre váltsuk át. — Valami belevetés, belekapaszzkodás, hogy minél előbb kiússunk, félrevonuljunk! Valami ajándék akarás és méz- és élménygyűjtés a raktárba, amit aztán összeszűntve százsorosan ajándékozhatunk! Valami mentegetőzés, hogy mi is ott voltunk, s amikor magunkat adjuk, nemcsak belső meghatározottságból, de az életből kapott rész szerint is: mindenki vagyunk!

Az élet a másodrangú, ami csak azért kell, hogy legyen mit művészetre átváltani! Másodrendű, hogy legyen megoldandó önproblémánk, amit a világ problémájává téve, a világ számára oldjuk meg! A mi életünk, szűkséges híd (kiemelés tőlem, V. E.), melyen rohamva járunk át a művészethez. Hogy lehetőleg kevésbé legyünk a hídon! A mi életünk a híd, a válság a múltunk és jövőnk között!«.

»A művészet tehát a tett és a cselekvés szuggerálása.«

Láng Árpád esztétikai skiccei s mindaz, amit a lázadásról és a forradalomról, az időről és a művészetéről és az alkívizmusról vall, a »szocialista irodalom«-ról alkotott képzetében egyesül. Ezt hangsúlyozza Bori Imre irodalomtörténeti igénytel megírt utószavának zárófejezete is:

»Esztétikai vonatkozású írásainak kivételes érdekességét is ebben kell látnunk — párhuzamosan annak a ténynek a rögzítésével, hogy Láng Árpádnak a magyar avantgarde-on belül lényegében autonóm gondolati alakulása volt, és ha nézeteinek változatosságát észleljük is, következetességét is nyugtáznunk kell.«

VÖLGYI ENDRE

KOSZTOLÁNYI LEVELEI

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *Negyvennégy levél.*

Életjel Miniatűrök 21. Szabadka, 1971.

Nem, ahhoz igazán nem fér kétség, hogy a munka, amit Dér Zoltán Kosztolányi ifjúkorának ismertetésével évek óta végez, irodalomtörténeti szempontból csaknem felbecsülhetetlen értéket jelent. Hogy a költő az lett, aki volt, abban Szabadkának is volt némi része, s mindannak, ami fiatalsága Sturm und Drangjához tartozott az álmos bácskai parasztváros porondján, az önképzőkörben, a hirtelen fellángoló, majd ugyanoly gyorsan kihunyó szerelmekben, az utcán és a családban, amely csak látszatra volt a védettség meleg fészke. Ocsúdás és eszmélés ténye kötődik a szülővárosához. A pálya ívelése itt kezdődik, egészen pontosan meg se határozható helyen persze, valahol a Bácskai Hírlap és Aranyosi mester szalonja között, kifejezési küzdelmek és érzelmi hullámok áradatában, a fiatal Babitscsal és Juhász Gyulával levelezve, miközben a Brenner fiúk felváltva viszik a szerelmesleveleket a szép Lányi Hedához, Decsy Jenő pedig rezesbandával húzatja magának a nótákat.

Mindez a feltárt anyagból derül ki, a negyvennégy levélből, amelyek Budapestről, Bécsből és Párizsból íródtak Szabadkára, illetve Szabadkáról a magyar fővárosba, s amelyeket most Dér Zoltán legújabb könyvében közöl, időszakai

rendet teremtve és izgalmas magyarázatokat elhelyezve a levelek között.

S ahelyett, hogy Dér Zoltán filológiai szorgalmát dicséreném én is e kitartó és szívós munka láttán, az említett izgalmat szeretném szóvá tenni, amely szinte kongeniális az ifjú Kosztolányi izgalmaival és túlfűtöttségével. Nem elégszik meg ugyanis azzal, hogy felkutatta ezeket a leveleket, s lefűjva róluk a port, nyilvánosságot adott nekik, időnként elébe áll a költőnek, igaztoltan a szavába vág, összefüggésekre hívja fel a figyelmet, elemez és magyaráz, szóval irodalomtörténetet ír.

Lesz talán majd kritikusa, aki a kötelező szenvtelenségre figyelmezteti, én az izgalmat szeretném továbbí ösztönző erőnek látni. Mert ez az izgalom is megoszlik a fiatal Kosztolányi és e merőben irodalomtörténeti anyagból kiemelkedő század eleji Szabadka között. Dér Zoltánnak az utóbbi érezhetően lenyűgöző látvány, s ez az atlantiszi élmény a *Fecskelányban* már mint-ha megtalálta volna a szerzőnek leginkább megfelelő formát. Összekötő szövegében valahol mondja is, hogy történelmi regény kontúrjai jelennek meg előtte a levelek olvasása közben, s ebben a regényben